

Ehkäisevän päihdetyön käytännöt toisen asteen oppilaitoksissa 2012–2016

Päälöydökset

- Tupakointia, päihteiden käyttöä ja huumeiden käyttöepäilyjä tai tarjontaa esiintyi ammatillisissa oppilaitoksissa vuonna 2016 edelleen lukioita yleisemmin.
- Sekä ammatilliset oppilaitokset että lukiot raportoivat aiempaa yleisemmin, että oppilaitoksessa ei esiinnyttä päihtyneenä.
- Oppilaitoksen alueella havaittu tupakointi jätettiin yhä usein kirjaamatta.
- Ammatillisissa oppilaitoksissa oli yhä lukioita yleisemmin yhteiset kirjatut ennaltaehkäisy- ja puuttumisen käytännöt.
- Ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelijat ovat edelleen yleisemmin osallisina tupakoimattomuuden ja päihitteettömyyden edistämässä kuin lukioissa.
- Kirjatut käytännöt sekä päihteiden käytön ehkäisyyn että siihen puuttumiseen yleistyivät niin ammatillisissa oppilaitoksissa kuin lukioissa.
- Lähes kaikissa ammatillisissa oppilaitoksissa on kirjattu käytäntö hoitoon ohjaamiseen. Lukioissa tätä ei löydy yhtä yleisesti.

Oppilaitokset tuovat oman keskeisen panoksensa ehkäisevään päihdetyöhön, jossa pyritään vaikuttamaan alkoholin, tupakka- ja nikotiinituotteiden ja huumeiden käyttöön sekä ongelmalliseen rahapelaamiseen.

Opetussuunnitelman ja tutkintojen perusteissa on tavoitteita, jotka liittyvät päihteiden käytön ehkäisyyn ja siihen puuttumiseen. Opiskelijahuoltoon liittyen oppilaitosta veloitetaan laatimaan toimintamalleja päihteiden käytön ehkäisemiseksi, siihen puuttumiseksi ja opiskelijan ohjaamiseksi tarvitsemansa tuen piiriin.

Toiminnan lähtökohtana ovat käytännöt, jotka on sovittu moniammatillisesti opiskelijahuollossa. Työtä määrittävät myös toimintaohjeet, jotka kuuluvat opiskelijahuollon suunnitelmaan.

Oppilaitoksen päihitteettömyys perustuu myös lakeihin: alkoholin ja huumeiden käyttöä säädellään muun muassa työturvallisuuslain ja niin kutsutun SORA-lainsäädännön perusteella. Tupakkalaissa kielletään tupakkatuotteiden ja sähkösavukkeiden käyttö oppilaitoksen tiloissa ja alueella. Ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskevassa laissa veloitetaan kuntia monialaiseen yhteistyöhön.

Tässä julkaisussa käsitellään ehkäisevän päihdetyön käytäntöjen kehitystä ammatillisissa oppilaitoksissa ja lukioissa vuosina 2012–2016.

ESIINTYVYYS JA KIRJAAMISKÄYTÄNNÖT

Päihtyneenä esiintymistä, tupakointia sekä huumeiden käyttöepäilyjä tai tarjontaa oppilaitoksessa raportoitiin ammatillisissa oppilaitoksissa lukioita yleisemmin, niin opiskelijoilla kuin henkilökunnalla (Kuvio 1).

Havaitut opiskelijoiden ja henkilöstön päihtymystapaukset sekä huumeiden käyttö- tai tarjontaepäilyt oppilaitoksessa kirjattiin varsin aktiivisesti. Vuonna 2016 enintään joka kymmenes oppilaitos, jossa näitä oli esiintynyt, raportoi ettei havaittuja tapauksia kirjattu.

Sen sijaan opiskelijoiden tupakointi oppilaitoksen alueella jäi kirjaamatta noin joka toisella lukiolla ja ammatillisella oppilaitoksella. Henkilöstön havaittu tupakointi jäi kirjaamatta yli kolmasosalla ammatillisista oppilaitoksista.

Tilastoyhteenvedon teko kirjauksista oli hyvin harvinaista. Sekä lukioissa että ammatillisissa oppilaitoksissa niitä tekivät vain yksittäiset oppilaitokset.

Vuodesta 2012 vuoteen 2016 aiempaa suurempi osuus sekä ammatillisista oppilaitoksista että lukioista raportoi, etteivät opiskelijat tai henkilöstö esiintyneet päihtyneenä oppilaitoksessa. Ammatillisissa oppilaitoksissa aiempaa suurempi osuus raportoi myös, ettei huumeiden käyttöepäilyjä ja henkilökunnan tupakointia esiintynyt, mutta muutos ei ollut tilastollisesti merkitsevää.

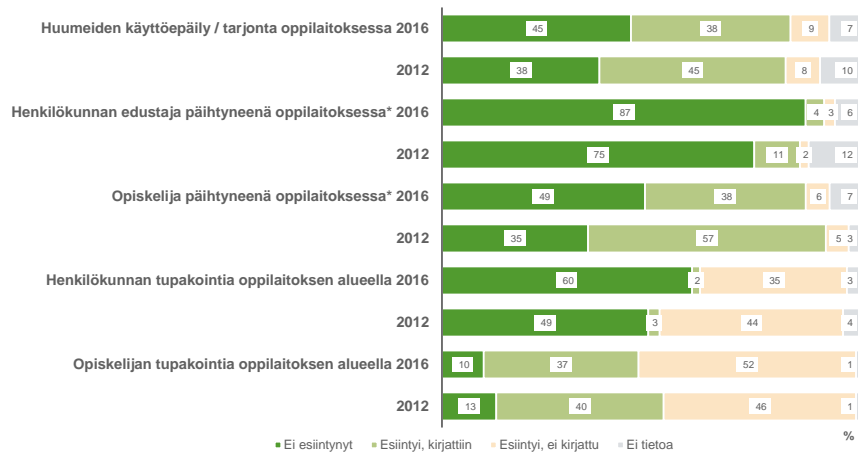
Kirjoittajat:

Zeren Basaran
Vieraileva tutkija, THL

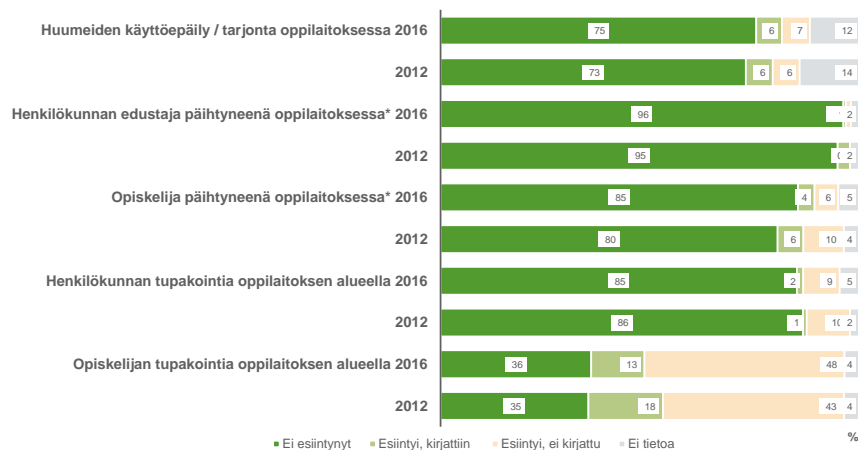
Hanna Ollila
Asiantuntija, THL

Jaana Markkula
Kehittämispäällikkö, THL

Ammatilliset oppilaitokset

Lukiot

Kuvio 1. Tupakointi, päihtyneenä esiintyminen ja huumeiden käyttöepäily tai tarjonta sekä niiden kirjaaminen 2012–2016 (%).

ENNALTAEHKÄISYN JA PUUTTUMISEN KÄYTÄNNÖT

Vuonna 2016 ammatillisissa oppilaitoksissa yhteiset kirjatut käytännöt päihteiden käytön ehkäisyyn olivat edelleen yleisempiä kuin lukioissa (Kuvio 2). Ammatillisista oppilaitoksista yli yhdeksän kymmenestä ja lukioista yli seitsemän kymmenestä raportoi, että oppilaitoksessa oli yhteinen kirjattu käytäntö ehkäisyyn. Kirjatut yhteiset käytännöt päihteiden käytön ehkäisyyn yleistyivät selvästi sekä ammatillisissa oppilaitoksissa että lukioissa vuosina 2012–2016.

Vuonna 2016 ammatillisista oppilaitoksista 71 prosenttia ja lukioista 41 prosenttia ilmoitti, että opiskelijat olivat olleet osallisina päihteettömyyden ja tupakoimattomuuden edistämisessä. Osuudet eivät kasvaneet tilastollisesti merkitsevästi vuodesta 2012 (ammatilliset oppilaitokset 63 %, lukiot 39 %).

Tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttöön puuttumista koskevat yhteiset kirjatut käytännöt olivat vuonna 2016 ammatillisissa oppilaitoksissa lukioita yleisempiä (Kuvio 3). Lukioissa oli ammatillisia oppilaitoksia tavallisempaa, että yhteisistä periaatteista oli sovittu ilman kirjallista toimintamallia. Käyttöön puuttumista koskevat kirjatut käytännöt yleistyivät vuodesta 2012 vuoteen 2016 sekä lukioissa että ammatillisissa oppilaitoksissa.

Näin tutkimus tehtiin

Tutkimus perustuu tiedonkeruuseen, jonka nimi on Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen toisen asteen oppilaitoksissa. Keruun toteuttavat Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) ja Opetushallitus (OPH).

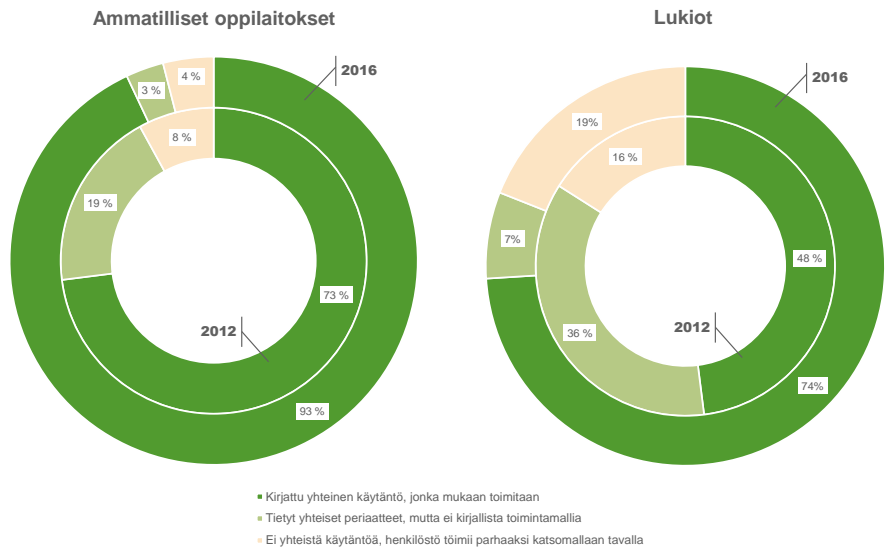
Tiedonkeruussa kuvataan ja seurataan lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten aktiivisuutta terveyden ja hyvinvoinnin edistämässä vertailukelpoisin tutkimusmenetelmin. Tiedonkeruu on osa THL:n Terveyden edistämisen vertailutie-tojärjestelmää (TEAvisari).

Tiedonkeruussa lomakkeet lähetetään kaikille toisen asteen tutkintoon johtavaa koulutusta antaville oppilaitoksille.

Vuoden 2012 tiedonkeruuseen vastasi 92 prosenttia (n = 146 koulutuksen järjestäjää) ammatillista peruskoulutusta antavista oppilaitoksista ja 86 prosenttia (n = 343) lukioista. Vuonna 2016 ammatillista perusopetusta järjestävistä oppilaitoksista vastasi 317 (90 %) toimipistettä/yksikköä sekä 336 (90 %) nuorten lukiokoulutusta antavaa oppilaitosta.

Lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten sekä vuosien välisten erojen tilastollista merkitsevyyttä testattiin Pearsonin X²-testillä ja Fisherin tarkalla testillä.

Lyhenteet ja merkit:
* = Ero tutkimusvuosien välillä on tilastollisesti merkitsevä.

Kuvio 2. Yhteiset käytännöt päihteiden käytön ehkäisyyn 2012–2016 (%).

Ammatilliset oppilaitokset

Lukiot

Kuvio 3. Yhteiset käytännöt opiskelijan tai henkilöstön tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttöön puuttumiseen 2012–2016 (%).

LISÄTIETOJA

Wiss K, Hakamäki P, Hietanen-Peltola M, Rajamäki A, Saaristo V & Ståhl T. [Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen ammatillisessa peruskoulutuksessa 2016](#). Tutkimuksesta tiiviisti 10/2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Wiss K, Hakamäki P, Hietanen-Peltola M, Laitinen K, Manninen M, Saaristo V & Ståhl T. [Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen lukioissa – TEA 2016](#). Tilastoraportti 14/2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Ollila H, Warpenius K, Ruokolainen O, Markkula J, Kotovirta E, Peltonen H, Saaristo V. [Ehkäisevän päihdetyön käytännöt toisen asteen oppilaitoksissa 2012](#). Tutkimuksesta tiiviisti 5/2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Hietanen-Peltola M & Korpilahti U (toim.). [Terveellinen, turvallinen ja hyvinvoiva oppilaitos: Opas ympäristön ja yhteisön monialaiseen tarkastamiseen](#). Ohjaus 7/2015. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

[Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet](#) -aihesivut, THL.

[TEA-viisari](#), THL.

[Kouluterveyskysely](#), THL.

[Oppilas- ja opiskelijahuollon opas](#), Opetushallitus.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
PI 30 (Mannerheimintie 166)
00271 Helsinki
Puhelin: 029 524 6000

ISBN 978-952-343-261-1 (verkko)
ISSN 2323-5179

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-261-1>

www.thl.fi

Vuonna 2016 selvitettiin ensimmäistä kertaa myös hoitoon ohjaamisen käytäntöjä liittyen päihteiden käyttöön. Lähes kaikilla ammatillisilla oppilaitoksilla oli kirjattu yhteinen käytäntö sekä opiskelijoiden (95 %) että henkilöstön (97 %) hoitoon ohjaamiseen. Lukioissa oli yleisemmin kirjattu käytäntö hoitoon ohjaamiseen henkilöstölle kuin opiskelijoille (86 % vs. 67 %).

YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Lukiot raportoivat ammatillisia oppilaitoksia harvemmin sekä opiskelijoiden että henkilöstön päihtyneenä esiintymistä, tupakointia ja huumeiden käyttö-epäilyjä tai -tarjontaa oppilaitoksessa. Myönteisenä muutoksena havaittiin, että vuonna 2016 aiempaa suurempi osuus sekä ammatillisista oppilaitoksista että lukioista raportoi, että opiskelijoiden tai henkilöstön päihtyneenä esiintymistä oppilaitoksessa ei tapahtunut.

Havaittujen tapausten kirjaamisessa on kuitenkin edelleen kehitettävää erityisesti tupakoinnin osalta. Havaittujen tapausten kirjaaminen mahdollistaa oppilaitoksen ehkäisevän työn ja tuen suuntaamisen sekä toiminnan vaikuttavuuden seuraamisen.

Myönteistä kehitystä on se, että sekä ammatillisissa oppilaitoksissa että lukioissa oli vuonna 2016 aiempaa yleisemmin kirjattu käytäntö opiskelijoiden päihteiden käytön ehkäisyyn ja puuttumiseen. Opiskelijoiden osallisuudessa oppilaitoksen tupakoimattomuuden ja päihitteettömyyden edistämiseen ei ollut neljässä vuodessa tapahtunut merkitsevää muutosta.

Vaikka päihteiden käyttöä esiintyy ammatillisissa oppilaitoksissa lukioita yleisemmin, ammatilliset oppilaitokset poikkeavat edelleen myönteisesti lukioista ehkäisevän päihdetyön toimintakulttuurinsa osalta. Kuten aiemmin, ammatillisista oppilaitoksista löytyi kirjattu käytäntö lukioita yleisemmin niin ehkäisyyn kuin puuttumiseen ja opiskelijat olivat osallisina useammin kuin lukioissa. Vastaavasti hoitoon ohjaamisesta oli ammatillisissa oppilaitoksissa sovittu kirjallisesti yleisemmin. Tämän aineiston avulla ei voida kuitenkaan sanoa miten hyvin ketju puuttumisesta hoitoon toimii tukea tarvitsevan nuoren tai henkilöstön jäsenen näkökulmasta.

Oppimisyhteisö voi tiedostamattaankin vahvistaa nuorten eriytyneitä päihdekulttuureja ja elintapoja. Yhdessä sovitut toimintamallit tukevat opiskelijan oikeutta saada tasavertaisesti päihteiden käyttöönsä vuoksi tarvitsemaansa tukea. Kirjalliset käytännöt helpottavat toimintatavoista viestimistä niin opiskelijoiden vanhemmille kuin uudelle henkilöstöllekin osana perehdyttämistä. Opiskelijoiden osallisuus ehkäisevään päihdetyöhön puolestaan sitouttaa heidät yhteisiin toimintatapoihin – siihen olisi syytä kiinnittää huomiota jatkossa erityisesti lukioissa.

Henkilöstön antamalla esimerkillä on oppilaitoksen toimintakulttuurissa suuri merkitys. Erinomaista on, että ammatillisissa oppilaitoksissa oli neljässä vuodessa kiinnitetty selvästi tähän huomiota, sillä kirjatut toimintamallit henkilöstön tupakointiin ja päihtyneenä esiintymiseen puuttumiseksi yleistyivät. Henkilöstön päihteiden käyttö oppilaitoksessa on lainvastaista työturvallisuuden ja tupakointi tupakkalain näkökulmasta.

Oppilaitosten ehkäisevän päihdetyön tilaa tulisi seurata osana oppilaitosympäristön terveellisuuden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin tarkastusta. Tässä selvityksessä kuvattujen kirjattujen käytäntöjen olemassaolo, ajantasaisuus ja käyttö tulisi varmistaa tarkastuksessa.

Tämän julkaisun viite: Basaran Z, Ollila H, Markkula J. Ehkäisevän päihdetyön käytännöt toisen asteen oppilaitoksissa 2012–2016. Tutkimuksesta tiiviisti 1, tammikuu 2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.